

Discursul domnului Eduard Hellvig cu ocazia lansării cursului „Democrație și totalitarism”

În prefața primei ediții a cărții *Originile Totalitarismului*, Hannah Arendt spunea: „Nu ne mai permitem să luăm ceea ce a fost bun în trecut și să o numim pur și simplu moștenirea noastră și să aruncăm ceea ce a fost rău, ca pe o țără care se va îngropa de la sine în uitare”.

Trecutul nu trebuie să fie uitat. Pentru a putea trece mai departe, pentru a fi coerenți cu noi înșine, pentru a fi loc de reconciliere într-o societate atât de marcată de istoria sa recentă, un prim pas este înțelegerea și recunoașterea onestă a trecutului.

Cunoașterea și înțelegerea istoriei sunt esențiale pentru evitarea greșelilor din deceniile anterioare și pentru construirea viitorului pe baze solide, în spiritul parteneriatului fundamental între Serviciu și cetățean – principalul beneficiar al rezultatelor muncii noastre.

Șansa de a învăța din bucătăria răului ne face, ca societate, să fim mai realiști. Nu doar că oricând este posibil să pierdem ceea ce Decembrie 1989 a făcut posibil. Dar noi înșine, cu toții, suntem vulnerabili în absența cunoașterii. A descoperi ce s-a petrecut cu instituțiile statului român în aventurile totalitare pe care le-au traversat înseamnă a afla cât suntem de vulnerabili.

Trecutul acesta, cu totul excepțional, nu ne va face niciodată mai puternici, ci doar mai atenți, mai conștienți că răul e oricând disponibil, că slăbiciunile instituționale care au în spate societăți insuficient consolidate democratic pot condiționa vulnerabilități structurale. E un semn al modestiei, al prudenței chiar.

Tot Hannah Arendt spunea, între altele, că între putere și violență există, paradoxal, o relație de opoziție. Este nevoie de apelul la forță, la violență, la control doar atunci când puterea nu există. Acesta a fost și cazul regimului totalitar comunist, din România. Pentru că sursa fundamentală de putere – existența unei baze solide de sprijin social – a fost absentă, au fost consolidate instrumentele de control și represiune.

Acestea au devenit instrumente în sprijinul ideologiei și al unui grup restrâns de persoane. Arhitectura de forță a statului comunist a devenit un braț înarmat al partidului unic.

Atrocitățile, brutalitatea, apelul la violență, climatul de teamă perpetuă au asigurat continuitatea unuia dintre cele mai dure regimuri totalitare din Europa de Est.

Violența represiunii din România, modul în care instituțiile au fost pervertite pentru a se îndrepta împotriva propriilor cetățeni au lăsat urmări profunde în perioada post-decembristă.

După 1989, întregul sector de securitate a trebuit reformat din temelii. Din păcate, ritmul schimbărilor nu a fost uniform. Dacă transformări necesare, precum punerea sa sub control parlamentar sau includerea, în legislație, a unor prevederi referitoare la echidistanța și neutralitatea politică a acestuia au venit mai rapid, altele, extrem de necesare, au întârziat.

Poate cea mai importantă etapă care ar fi trebuit parcursă mai devreme este tocmai cea a asumării trecutului, a deschiderii arhivelor, a recunoașterii greșelilor care au fost făcute în totalitarism.

Experiența statelor foste comuniste în acest domeniu a fost, desigur, diversă. Germania a creat poziția de comisar pentru arhivele Stasi și legislație referitoare la deschiderea acestora pentru cetățeni imediat după procesul de reunificare. În Polonia, un institut cu misiuni apropiate – omologul CNSAS - a fost creat în 1998 și a început realmente să funcționeze în anul 2000.

În România, procesul de deschidere a arhivelor a început în anii 1990, atunci când, de exemplu, SRI a acordat un acces limitat la documente de dinainte de 1989, în scop de cercetare. Privind retrospectiv, a fost, desigur, un pas mult prea mic pentru nevoia societății românești de a-și înțelege trecutul, o treaptă care a fost parcursă dar căreia i-au urmat cu greu toate celelalte care erau necesare.

Una dintre prioritățile pe care mi le-am asumat atunci când am preluat mandatul de Director al Serviciului, a fost tocmai aceea de accelera procesul de modernizare al instituției. În ultimii ani, SRI a predat către CNSAS peste un milion de unități de arhivă din Fondul Informativ, din Fondul de Rețea, cel Documentar, de Corespondență, casete audio, video sau benzi de magnetofon, aflate în custodia instituției.

După mai bine de 30 de ani în care practicile nefaste de dinainte de '89 au fost înlocuite pe deplin de principiile și valorile democratice care ne guvernează astăzi întreaga activitate, SRI a ajuns o instituție matură și pe deplin reformată.

Lansăm astăzi la Academia Națională de Informații „Mihai Viteazul” un curs despre totalitarism și democrație pentru că noile generații de ofițeri trebuie să învețe despre ce a făcut rău fosta Securitate și despre cum ne putem apăra democrația. Este o inițiativă care nu ar fi putut găsi un loc mai bun în care să se desfășoare decât Academia de Informații, locul în care actualii și viitorii ofițeri învață fundamentele și principiile misiunii pe care și-o asumă față de țară.

Iar dintre aceste principii nu pot lipsi, cu siguranță, respectul profund pentru interesul superior al cetățenilor, respectarea mandatului constituțional, responsabilitatea, neutralitatea sau transparența în chestiunile de interes public.

Profilul moral al fiecărui ofițer sau funcționar al statului este indisolubil legat de patriotism. Loialitatea față de statul de drept este intim legată de angajamentul nostru etic. Comunizarea s-a putut produce și pentru că unii înalți funcționari ai statului au abdicat de la aceste deziderate. Angajamentul ofițerilor față de valorile statului de drept și apărarea libertății cetățenilor compune prima noastră linie de apărare în fața acelor amenințări care vizează modelul nostru de societate. Dacă veți deschide pagina online a Serviciului, primul mesaj pe care îl veți observa este tocmai Intelligence în serviciul cetățenilor. SRI a transformat acest motto în rațiunea sa de a fi.

Putem progresa doar prin democrație și prin modelele societăților deschise – capabile să susțină instituții puternice. Putem progresa doar dacă ne desfășurăm activitatea în afara oricăror suspiciuni de abuz și excese.

Din păcate însă, democrația nu este un dat și nici nu este inatacabilă. De altfel, constatăm în ultimii ani că puține locuri din lume mai asigură stabilitatea și pacea la care sperăm. Lumea întreagă - și nu doar Europa sau România – se află într-un punct de turnură. Viziunile anti-globaliste, extremismul, divizarea politică și competiția economică slăbesc instituțiile și alianțele. Evoluții recente precum erodarea normelor internaționale care au asigurat stabilitatea post-Război Rece, criza sanitară, perspectivele economice îngrijorătoare, fragilizarea încrederii în relațiile dintre guvernanți și guvernați sau apariția unor tehnologii disruptive pun la încercare chiar și democrațiile cu tradiție.

În fața acestor realități avem nevoie poate mai mult ca oricând de o veritabilă busolă morală. Democrația, libertatea, egalitatea de șanse și toate celelalte lucruri care ne diferențiază de experiențele nefaste ale trecutului se construiesc în fiecare zi și trebuie să fie apărate.

Cursul pe care îl lansăm astăzi este un demers de tipul „Așa nu!”, asumat de Academie ca expresie a delimitării clare față de tenebrele trecutului Securității și parte dintr-un modul mai amplu despre etica în profesia de ofițer de informații.

Academia s-a reformat profund în ultimii ani, aducând aproape personalități din mediul academic și din societatea civilă. Ne dorim să construim parteneriate solide cu societatea civilă, cu mediul academic, să generăm deschiderea, încrederea reciprocă, dialogul și parteneriatul atât de necesare într-un stat democratic.

De altfel, întregul Serviciu își continuă modernizarea și reformarea, transformându-se într-o instituție modernă, compatibilă cu o societate de tip occidental, pentru care separarea de trecut, modernizarea legislației, accentul pus pe competență și pe adoptarea noilor tehnologii sunt pași necesari care vor continua și în anii următori.

Într-o lume în continuă schimbare, trebuie să ne asigurăm că rămânem flexibili, deschiși, conectați la zona academică și civică, în dialog extins cu restul societății, pentru că modernizarea nu poate reprezenta un capitol pe care îl putem scrie pe cont propriu, atomizat în raport cu societatea.

Astăzi pot afirma cu tărie că Serviciul Român de Informații este o instituție tot mai racordată la valorile democratice, determinată să apere țara și statul de drept, îndeplinind misiuni remarcabile în fața potențialelor amenințări, cu creativitate, curaj și integritate.

Felicit Academia pentru inițiativă și le mulțumesc invitaților pentru că sunt alături de noi în acest proiect.

Mulțumesc încă o dată! Patria a priori!